
Ристо Прентовић
Миле Ракић¹

Едукација у функцији превенције организованог криминалитета

Education In Function of Organized Crime Prevention

Сажетак

Организовани криминал на овим просторима прожима (у мањој или већој мери) све поре и сегменте савременог друштва. Ради његовог сузбијања и маргинализације неопходна је, између осталог, свестрана и перманентна превенција. Један од значајних аспеката ове превенције је едукација младих и одраслих грађана за препознавање разних појавних облика односно симптома организованог криминалитета и свом животном миљеу, као и за адекватно и делотворно супротстављање појавама и његовим носиоцима. С тим у вези неопходно је редефинисање савремених програмских садржаја у васпитно-образовним институцијама свих нивоа односно ступњева. Такође је неопходно ову област едукације базирати на темељима концепције о доживотном образовању, како би оспособљавање за противкриминалну превенцију било непрекидно и увек актуелно. У том, циљу неопходно је вршити стално осавремењивање образовне технологије увођењем не само модерних и примерених дидактичких система, модела и поступака, већ и ефикасним коришћењем високософистициране наставне технике.

¹ Аутори су наставници Факултета цивилне одбране Универзитета у Београду.

УВОД

Корените и драматичне промене након рушења Берлинског зида и пропасти тзв. реал-социјализма и Варшавског пакта и катастрофални распад бивше СФРЈ узроковали су, поред познатих позитивних друштвених трендова, и неке патогене процесе и појаве. Једна од најопаснијих (а можда по даљи развој и напредак друштва у свим постсоцијалистичким земљама најопаснија) негативних појава је криминалитет.

Криминалитет у савременим друштвеним условима на подручју тзв. Западног Балкана је уткан у скоро све поре и процесе живота и рада микро и макро – заједница и, као такав, представља најкрупнију сметњу укупног позитивног преображаја и свеопште транзиције држава, региона, институција и других колективитета на овим просторима. Стога је сузбијање криминалитета и посебно организованог криминала један од најургентнијих задатака свих организованих друштвених субјеката, појединачних држава читавог региона, па чак и релевантних чинилаца међународне заједнице. У сузбијању савременог криминала може се применити широка лепеза разноврсних мера, поступака, активности и стратегија, од којих је, чини се (а то је и полазна хипотеза аутора), превенција незаменљиви (и најважнији) сегмент предупредивања ове велике друштвене пошасте. Едукација, у том контексту, представља битан и незаобилазан аспект организованих друштвених напора за сужавање "маневарског простора" криминалитету уопште, а организованом криминалу посебно.

Савремено конципиран едукацијски систем у функцији ефикасне антикриминалне превенције, који треба да обухвати адекватно образовање и васпитање сваког грађанина и преваспитавање починилаца кривичних дела, требало би да буде знатно другачија од досадашњег васпитно-образовног ангажмана на овим просторима. Такав модерни и делотворни антикриминалистички едукацијски напор, са превасходно, превентивном мисијом могућ је само под условом да је он телеолошки усмерен на:

- редефинисање и корениту промену система друштвених вредности;
- реафирмацију родитељства и рехабилитацију васпитне функције породице;
- инкорпорирање у образовне програме (школа свих ступњева) релевантних садржаја који ће обезбеђивати

адекватна знања, вештине и способности које ће сваком грађанину (детету, младом, одраслом) омогућити да: сагледа комплексну феноменологију и етиологију савременог криминалитета, овлада начинима његове детекције и средствима односно мерама сузбијања и супротстављања овој великој опасности;

- модернизацију, актуализацију, рецентност и високу апликативност модела и исхода школовања и усавршавања полицијског кадра и припадника других антикриминалних служби правне државе (правосудни органи, пеналне установе); и
- промену стереотипа и негативних ставова (аверзија, неприхватање и сл.) према лицима у постпеналним условима ресоцијализације односно друштвене рехабилитације.

Овај рад има за циљ да, елаборирањем неких од ових питања и отварањем (идентификовањем) одређених непознаница и проблема, да свој скромни допринос даљем научном промишљању и истраживању ове, досад мало проучаване, проблематике.

1. ЕДУКАЦИЈА ГРАЂАНА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ И СУПРОТСТАВЉАЊЕ КРИМИНАЛНИМ ПОЈАВАМА

Паралелно са процесима дезинтеграције и распада бивше СФРЈ текао је процес ерозије и ентропије до тад успостављених (али у друштвено биће још недовољно укореењених) **вредности** тзв. самоуправног социјализма. У самом моменту распада те државе настао је вакуум вредносног система праћен свеопштом етичком регресијом и социјалном деструкцијом. Наставак ових опскурних процеса у последњих десетак година резултира процесом инаугурације нових вредности са тенденцијом успостављања заокруженог, по моделима западног грађанског (али не савременог грађанског већ оног из периода првобитне акумулације капитала) друштва. Такав вредносни систем, уз неке присутне пропратне процесе економске и укупне социјално-политичке транзиције представља повољан миље експанзије криминалитета уопште а посебно организованог криминалитета. Стога је важан предуслов успешне превенције и супротстављања криминалитету, између осталог, систематски и организован едукацијски напор свих значајних друштвених чинилаца (породица, предшколске установе, установе образовног система, разне друштвене

односно невладине организације, удружења грађана, институције система безбедности и одбране, средстава јавног информисања и др.) усмерен на редефинисање и корениту промену досад успостављених вредности. Ова усмереност захтева комплексне и дуготрајне (сигурно вишедеценијске) напоре не само надлежних субјеката појединих држава са ових простора, већ и координиране, синхронизоване и међусобно кооперативне усклађене напоре свих држава овог региона па и шире међународне заједнице. Та трансформација, чији исходи треба да представљају успостављање новог савременом демократском друштву примереног система вредности, ваљало би да се креће ка реафирмацији односно рехабилитацији духовних, хуманистичких и етичких вредности насупрот економско-финансијским и утилитаристичком-хедонистичким вредностима, које су карактеристичне за потрошачко друштво са профилисаним потрошачким менталитетом, а које, на жалост на овим просторима носе убедљив примат, јер су доминантне у свести и понашању највећег дела људске популације.

Промена система вредности у контексту превенције криминалитета претпоставља и подразумева и промену увреженог става да је сарадња грађана са полицијом и са другим органима безбедности и правосуђа срамота, да то представља тзв. цинкарење и доушништво, тј. друштвено презрен и нечастан ангажман. Напротив, неопходно је систематском, организованом и научно заснованом едукацијом развијати став и уверење грађана да је сарадња са свим надлежним органима правне државе на сузбијању криминалитета витална потреба, дужност и част сваког појединца. Најделотворнија сарадња грађана са надлежним државним органима, а посебно са полицијом на превенцији и сузбијању криминала може се остварити у локалној средини, тј. у свим заједницама, институцијама и асоцијацијама у којима грађани живе и раде.

Полазећи од савремених светских достигнућа и резултата ангажмана модерних полиција из развијених земаља демократске провинијанције и респективних достигнућа на плану функционисања правне државе, аутори сматрају да је и у нашим условима савременог друштвеног тренутак најоптималнији модел сузбијања асоцијалних и антисоцијалних појава који је заснован на доктрини и стратегији "нулте толеранције" полиције према криминалним

активностима. Овај модел је заснован на проактивним превентивно-репресивним активностима полиције и других институција правне државе и управо своју тежишну примену има у локалној средини. Да би овако постављене превентивне активности полиције биле делотворне, неопходно је да ова (полиција) остварује свестрану сарадњу са субјектима локалне заједнице (грађани, органи локалне самоуправе, установе, предузећа, невладине организације, средства јавног информисања и др.).

Полазећи од чињенице да су узроци криминалних понашања у срединама у којима људи живе и раде, протагонисти савременог модела сузбијања криминалитета су јединствени у ставу да се ови (узроци) не могу сузбијати класичним (реактивним) полицијским деловањем, већ је неопходно применити тзв. проактивни приступ који подразумева антиципацију односно предвиђање потенцијалних појавних облика асоцијалног и антисоцијалног понашања и деловање унапред у смислу предупређивања потенцијалних криминалних аката. Ова нова доктрина полицијског рада на превенцији криминала у локалној средини базирана је, наиме, на ставу да припадници полиције и грађани, прожети међусобним поверењем и уважавањем, тесно сарађују на спречавању и сузбијању криминала у свим микро-заједницама локалне средине (стамбена четврт, месна заједница, предузеће, установа, школа, дечји вртић, већа стамбена зграда и др). Та сарадња полиције и грађана треба да је перманентна, непосредна и да је карактеришу партнерски односи њених актера, јер само тако се може одржавати и појачавати спремност грађана на директно ангажовање у борби против криминала, будући да су ови витално заинтересовани за безбедносну проблематику у својој локалној (животној и радној) средини.

Едукација школске и ваншколске омладине и осталих грађана је битан сегмент превенције социјалних и антисоцијалних појава у локалној средини. Ту едукацију најуспешније могу спровести полицијски кадрови, као најстручнији за делатност сузбијања криминала. Али и најбољи едукаторски ангажман полиције у локалној средини неће бити довољан за остваривање потпуне и ефикасне превенције и сузбијања криминала у локалној средини. За то је неопходно остварити и друге битне друштвене и педагошко-андрагошке претпоставке. То су, пре свега, реафирмација родитељства и рехабилитација васпитне

функције породице и осавремењивање и модернизација наставних планова и програма образовних институција свих ступњева у смислу да они доприносе развијању безбедносне културе младих и одраслих и да их оспособљавају за успешну превенцију и сузбијање криминалитета у свом окружењу.

Последње деценије прошлог века у нас и у свету карактеристичне су, између осталог, по својеврсној кризи родитељства и по инсуфицијенцији породичних потенцијала, а посебно по инсуфицијенцији породичне васпитне функције. Не улазећи у све релевантне узроке ових појава, подржавамо ставове, опредељења и напоре оних друштвених, а посебно научних, педагошких и социјалних чинилаца усмерених ка реафирмацији и рехабилитацији свих функција породице, а посебно **родитељства**.² Да би родитељи и уопште породица били у стању да остварују своју васпитну функцију у домену антикриминалистичке превенције неопходно је да и сами буду адекватно едукативни тј. да усвоје релевантне друштвене вредности и ставове, као и склоности да се више баве својом децом, да им посвећују знатно више времена него што је то сада у највећем броју породица случај. Тада деца неће бити у ситуацији занемарености и васпитне запуштености, с једне, а препуштена штетним дејствима "алтернативних" васпитних чинилаца (улица, лоше друштво, различите маргиналне групе, верске секте, деликвентне групе и др.). Само оптимално и непатворено бављење родитеља својом децом, које има карактер партнерског односа, омогућиће потпунији увид у активности и понашање деце у слободном времену. Тиме ће бити омогућена и ненаметнута родитељска контрола развоја и понашање деце не само у породичној средини, већ и у школи (предшколској установи), у ваншколским хоби активностима, у слободном времену и др. Основе, овакве едукације потенцијалних родитеља, али и осталих грађана, могуће је најуспешније спровести у институцијама школског система. Ово је могуће постићи, између осталог, под условом осавремењивања школских

² **Родитељство** је врло комплексан и вишеслојан феномен и представља скуп свих настојања, активности, ставова и вредности родитеља (мајке и оца) у процесу подизања и одгајања своје деце а који су усмерени на развој њихове личности и оспособљавање за успешно укључивање у живот и рад своје породице и шире друштвене заједнице. За успешно вршење родитељских функција (а посебно васпитне функције), неопходно је припремити (едуковати) потенцијалне родитеље, дати им релевантна знања и умења и склоности да се на адекватан начин баве подизањем и васпитањем своје деце.

програма и њихове трансформације у смислу да се у њих инкорпорирају они садржаји који ће доприносити не само радикалним променама система вредности, ставова, уверења, већ изградњи и развоју истинске безбедносне културе младих и одраслих. Овај циљ претпоставља усвајање релевантних знања и изградњу одговарајућих вештина, навика и способности, које ће учеснике образовног процеса оспособљавати да познају етиологију и феноменологију савременог (посебно организованог) криминала и начине његове детекције, као и да овладају мерама за његово сузбијање. Савремени школски програми у функцији развијања безбедносне културе треба да су савремено научно-теоријски и дидактичко-методички конципирани и фундирани, али и тако садржајно структурирани да акцептирају савремену феноменологију и етиологију криминалитета. Стога они треба да буду засновани на дидактичкој теорији курикулума.³

Савремено конципирани програми едукације треба да обезбеде такво учење које "садржи много више од запамћивања чињеница, принципа, закона и сл. које ученици често не разумеју нити су у стању да их примене", већ учење које "мора да садржи разумевање, поимање метода помоћу којих су створане и конституисане најзначајније области знања". (Ђорђевић, 1981, стр. 107). Они, наиме, стављајући нагласак "на **основама појмова** и на **појмовним односима** као средствима и путевима који се примењују у развоју интелектуалних капацитета за сазнавање у различитим доменима" (Ђорђевић, 1981, стр. 107), треба да су тако конципирани и конституисани да застареле садржаје и начине образовања замењују новим, да узимају у обзир савремене информације (посебно оне презентоване путем Интернета) и да се традиционални начини учења (меморисање, подражавања) замењују што је више могуће истраживањима и откривањима. Стога се традиционални наставни планови и програми у модерним едукацијским системима на Западу замењују модерним

³ Едукативни курикулум - "Значење англосаксонског термина **curriculum** (од лат. *curriculum*) је много шире од онога што се у нас подразумева под наставним програмом. Курикулум обухвата бригу о **свим** последицама школских активности и изражава жељу ствараоца наставног плана и програма да се води рачуна о **свим** чињеницама које би допринеле остваривању његових образовних циљева. То је, у ствари, програм којим се школа служи као средство за остваривање својих циљева" (Ђорђевић, 1981, стр. 107).

варијантама школских програма. Аутори се данас слажу у ставу да савремени курикулуми треба да инклинирају природи, структури и јединству науке и процеса научног истраживања; да се у њима примењује учење у виду решавања проблема и учења са откривањем и да су усмерени ка продирању у дубину проблема, а не на освајање ширине, при чему се најчешће, остаје на површини изучаваних феномена.

Реализација овако модерно конципираних едукативних курикулума не би смела да се своди на традиционалне наставне приступе типа *ex cathedra*, већ треба да је заснована на модерним моделима, облицима и методама активне и интерактивне наставе у којој се примењује савремена наставна техника и технологија и у којој је обезбеђена потпуна субјекатска позиција ученика.

2. НЕКИ МОГУЋИ ПРАВЦИ ОСАВРЕМЕЊИВАЊА ОБУКЕ ПОЛИЦИЈСКОГ КАДРА ЗА СУПРОТСТАВЉАЊЕ И СУЗБИЈАЊЕ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Савремени полицајац (и уопште савремена полиција) који(а) претендује на успех у превенцији и сузбијању криминала треба да буду адекватно (знатно другачије него до сада) образовани и оспособљени (едуковани) за решавање нових, врло сложених и одговорних задатака које им намећу не само нови и другачији начини деловања у цивилном демократском друштву, већ и деликатни проблеми везани за етиологију савременог криминалитета у локалној средини. Едукацијом се, дакле, може формирати такав модел полицајца који подразумева такве социјалне, персоналне и професионално-стручне димензије које се, у најкраћем, могу сумирати као: општа култура, етичност, професионалност, систематичност, оперативна ефикасност и оспособљеност за остваривање улоге потенцијалног едукатора.

Кад је реч о едукацијској функцији савременог полицајца, она (едукацијска функција) се потенцијално испољава у три правца и то:

1) *Самоедукација* (самообразовање), засновано на савременој концепцији перманентног образовања, која се одвија након завршеног официјелног школовања, а која траје непрекидно током укупног професионално-радног полицијског ангажмана и спроводи се путем учешћа у

организованим облицима стручног усавршавања и, превасходно, посредством самосталног (индивидуалног) образовног ангажмана. За овако комплексан модел перманентне едукације, засноване на принципу самообразовања, потенцијални самообразованик (што је у овом случају модерни полицајац) треба да буде адекватно оспособљен још у току официјелног полицијског школовања (било да се ради о средњем, вишем, или високом нивоу полицијског образовања).

2) Функција *едукатора у полицијској служби*. Будући да је полиција субординирана организација, сваки припадник полиције је потенцијални едукатор свима себи (у првом и евентуално у другом степену) потчињеним извршиоцима. За ту своју едукаторску улогу сваки потенцијални извођач едукације треба да је оспособљен у току официјелног (редовног) полицијског школовања, али и да се за ове, врло сложене и деликатне задатке, даље перманентно стручно, педагошко-андрагошки и дидактичко-методички усавршава. Ово перманентно усавршавање за функцију едукатора може се спроводити и путем организованих институционалних форми едукације као и (превасходно) спровођењем самообразовања.

3) Функција *едукације школске популације деце*, ваншколске *омладине* и грађана за ефикасну превенцију и сузбијање асоцијалних и антисоцијалних појава у локалној средини.

Будући, дакле, да су полицијски карови потенцијални едукатори не само одраслих припадника полиције и грађана, већ и младих (школска омладина, ученици средњих полицијских школа и омладина која не похађа редовно образовање), неопходно је да се њихово официјелно образовање и касније перманентно оспособљавање и усавршавање, заснива на сазнањима и достигнућима **педагогије** (наука о васпитању и образовању деце и младих) и **андрагогије** (науке о образовању и васпитању одраслих).⁴ У том контексту **дефендолошка едукација**⁵ се превасходно користи резултатима теорије васпитања или **опште педагогије**. То су пре свега питања која се односе на

⁴ Детаљније о педагошко-андрагошкој заснованости едукације разматра се у уџбенику: Прентовић Р. (2001): Педагогија и методика наставе одбране и заштите, Едит-принт, Београд

⁵ **Дефендолошка едукација** (лат. *defendo* - бранити, штитити, одвратити, обезбедити; грчки *logos* - наука; лат. *educatio* - васпитање, подизање, одгајање) је теорија и пракса васпитања и образовања (оспособљавања) за одбрану, безбедност и заштиту.

појмовна одређења и експликацију основних педагошких ентитета као што су: развој, васпитање, образовање, самоваспитање, самообразовање, перманентно образовање, систем васпитања и образовања и др. Поред тога, као што је напред истакнуто, у наставним програмима едукације полицијског кадра треба да су заступљена и сазнања **андрагогије**, а посебно сазнања која се односе на питања и проблеме: теорије образовања одраслих (појам одраслости и етапе одраслог доба, образовне потребе, образовни циклус), програмирања и планирања образовања одраслих, организације, спровођења и евалуације образовања одраслих, установа за образовање одраслих, специфичне проблеме самообразовања и перманентног образовања одраслих и др.

Ради унапређивања ове специфичне васпитно-образовне делатности, едукацију полицијског кадра (њену теорију и праксу) ваља научно истраживати. Иако је методологија истраживања дефендолошке едукације специфично⁶ епистемолошко подручје, неопходно је да се иста добрим делом, између осталог, заснива на сазнањима и достигнућима **методологије педагошких истраживања**. Стога би у програмима едукације полицијског кадра, осим садржаја опште методологије и методологије истраживања безбедносних појава требало да су заступљени и тематски садржаји методологије педагошко - андрагошких истраживања и истраживања специфичних појава из домена дефендолошке едукације.

Савремени напредак науке и технике остварио је и остварује свеобухватан утицај не само на полицијску теорију и праксу, већ и на **образовну технологију**⁷. Ова тенденција се на посебан начин испољава у сфери едукације полицијског кадра у редовним образовним институцијама, а што ће се у будуће све више рефлектовати и на њихово

⁶ Видети: Прентовић Р. (2000): Карактеристике и посебности методологије истраживања у области оспособљавања за одбрану, безбедност и заштиту, Зборник Факултета цивилне одбране за 2000. годину.

⁷ **Образовна технологија** –1) систематски и организовани процес примене савремене технике и технологије у побољшању квалитета образовног процеса (ефикасност, оптималност, реалистичност итд); 2) систематски начин конципирања, извођења и вредновања образовног процеса, тј, учења и наставе, уз примену и помоћ савремене образовне наставне технике. Обухвата наставна средства, методе и организацију рада ...у наставном процесу. Користи се и термин наставна средства, иако нису синоними." (Педагошки лексикон, стр. 335)

перманентно оспособљавање и усавршавање. Стога, а услед неопходности оспособљавања полицајаца, као потенцијалних едукатора, технички напредак (који се популарно одређује и као научно-техничка револуција) остварио је и остварује свеобухватан утицај у сфери образовања тако што условљава промене у "циљу, задацима, као и садржајима образовања, образовној технологији, методама, облицима и организацији наставног и другог образовног рада." (Педагошка лексикон, Том I, стр. 501). Ова тенденција се на посебан начин испољава у области дефендолошке едукације.

Услед неопходности оспособљавања учесника дефендолошке едукације за коришћење модерних, техничких средстава (савремено наоружање, електронско-рачунарска односно информатичка техника и технологија за командовање, управљање, комуникације и извиђање, савремена опрема, заштитна средства, уређаји и опрема), примену ових техничких средстава у образовном процесу и све сложеније образовне технологије, неопходно је да је едукација полиције и укупна безбедносна едукација заснована на оптималним техничко-технолошким претпоставкама које се састоје у:

- опскрбљености васпитно-образовног процеса најсавременијим наставним средствима односно техничким помагалима;
- опскрбљености најсавременијим наоружавањем, техником и опремом за чију примену (и на којима) се учесници дефендолошке едукације оспособљавају; и
- примерен претходни ниво техничке образованости односно оспособљености за успешно учешће у сложеном технолошком процесу дефендолошке едукације.

Дакле, уз претпоставку адекватне материјално-техничке базе, неопходан услов успешне дефендолошке едукације је одговарајућа претходна техничка оспособљеност учесника ове васпитно-образовне делатности.⁸

Посебно значајан дидактичко-методички аспект из домена едукације полицијског кадра је феноменологија **наставних метода**.

⁸ Детаљније о томе разматра се у: Прентовић Р: Техничко-технолошко образовање као чинилац дефендолошке едукације (у Монографији Института за педагошка истраживања на тему САВРЕМЕНО ТЕХНИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ, Београд, 1999. стр. 143-164).

Наставне методе се у области дефендолошке едукације могу дефинисати као систем поступака и начина рада учесника и извођача едукације помоћу којих се остварује стицање знања, вештина и навика односно конкретне оспособљености, тј. помоћу којих (поступака и начина рада) се реализују циљ и задаци дефендолошке едукације (у овом случају едукације полицијског кадра).

Природа и специфичност едукације полицијског кадра за успешно извршавање редовних задатака на сузбијању криминала захтевају примену следећих наставних метода: усменог излагања, разговора, дискусије, текст – методе, методе демонстрације и методе вежбања. Иако је у дидактичко-методичкој литератури у свету и у нас посвећено пуно простора феноменологији наставних метода⁹, сматрамо да на овом месту ваља посветити скромну пажњу **методи вежбања** и њеним специфичностима у области дефендолошке едукације.

Послови и задаци одбране, безбедности и заштите и посебно полиције су такве природе да имају пуно практичних радњи и операција те претпостављају формирање знатног броја вештина и навика. Вештине и навике било које врсте, могуће је формирати једино путем **вежбања**, које се у суштини састоји у организованом и планском вишеструком понављању одређених покрета и поступака ради овладавања неком радњом до аутоматизма, с циљем адекватне, брзе, сигурне и тачне примене у пракси.

Између више облика методе вежбања у оспособљавању за одбрану, безбедност и заштиту најзначајније и најчешће примењивано је вежбање покрета и радњи или **вежбање моторичко – практичних радњи**, која обухватају разне облике вежбања ради стицања вештина и навика употребе техничких и других средстава уређаја и опреме, практичних радњи и операција. Ова вежбања могу бити појединачна (за индивидуално оспособљавање), тандем (за оспособљавање парова) и групна вежбања (за стицање колективне оспособљености одређених категорија припадника одбране, безбедности и заштите). Иначе,

⁹ О наставним методама у области дефендолошке едукације разматра се, између осталог у: Прентовић, Р. (2001); Педагогија и методика наставе одбране и заштите, "Едит принт", Београд, стр. 202-221.

методу вежбања ваља разликовати од организационог наставног облика "вежба", јер је унутар "вежбе" инкорпорирано више различитих наставних "метода", па и метода вежбања.

Приликом примене методе вежбања извођачи наставе треба да се придржавају следећих захтева:

- вежбање изводити у условима што приближнијим стварним (рат, тероризам, криминогене појаве и др) и на средствима, наоружању и опреми појединих категорија припадника одбране, безбедности и заштите;
- пре вежбања јасно истаћи циљ вежбања и задатке учесника обуке;
- сам извођач мора претходно до савршенства увежбати одређену радњу односно поступке;
- извођач наставе треба непрекидно да прати, контролише и вреднује напредовање учесника као појединца и као група;
- вежбање треба организовати тако да се ради краће са већим интензитетом, а избегавати дуготрајна вежбања са монотоним и спорим понављањима;
- вежбање организовати тако да се најпре постигне сигурност и тачност у извршавању одређених радњи и поступака па тек након тога и одговарајућа брзина;
- при вежбању треба посебну пажњу посветити предупређивању појава одређених грешака које могу имати негативне последице на даљи процес учења и оспособљавања.

Управо придржавање ових и других методичних захтева обезбеђује услове, како истиче Самоловчев¹⁰, да између метода вежбања и дрила не стоји знак једнакости, јер прва појава означава – рационалан и економичан систем поступака, подређен конкретном образовном задатку, а друга – анахрону концепцију милитаристичког обучавања у духу безусловне и следе послушности, својствену реакционарним друштвеним односима и неразвијеној људској свести односно нереализованој култивисаној свесној дисциплини.

Приликом избора и примене метода наставног рада у области дефендолошке едукације, поред настојања да одабране наставне методе најоптималније доприносе реализацији циља, задатака и садржаја едукације полицијског кадра, неопходно

¹⁰ Самоловчев, Б. (1976): Теоријске основе војног васпитања и образовања, "ВИЗ", Београд, стр. 273.

је, а у циљу остваривања оптималне динамичности и рационализације наставе, руководити се начелом полиметодизма, као теоријске основе поливалентне примене метода, што подразумева циљу и задацима усмерен избор, адекватно комбиновање, функционално повезивање и динамичну примену две или више наставних метода у процесу едукације и то тако одмерено и равномерно (без фаворизовања једне а запостављања осталих наставних метода). Дидактичка истраживања, штавише, недвосмислено потврђују да је "ефикасност сваке наставне методе условљена ширином њених корелационих дидактичких веза. Уколико у одређеној наставној ситуацији дејствује више осмишљено – корелационо повезаних наставних метода, утолико је ефекат наставног рада бољи, његови резултати вреднији, а функција метода потпунија". (Продановић, Ничковић, 1974, стр. 340).

Посебно значајан аспект спровођења дефендолошке, па и едукацијске полиције је **организација** образовно-васпитног процеса,¹¹ која представља јединствен процес који обухвата: планирање и програмирање, припремање, извођење и вредновање васпитно-образовног рада, па тим технолошким процесима треба да, у елементарном смислу, овладају и потенцијални едукатори из састава полицијских кадрова.

Организациона решења којима се регулишу глобални поступци заједничког рада односно комуницирања учесника васпитно – образовног процеса у настави називају се **облицима васпитно-образовног рада**.

Облици васпитно-образовног рада у настави се могу дефинисати као "дидактички структуриране компоненте јединствене **организационе основе наставног рада** (подвукао Р.П) којима се решавају односи и учешће наставника и ученика у наставном раду". (Продановић–Ничковић, стр. 253). У том контексту, облици образовног рада у настави, па тиме и облици дефендолошке едукације, деле се на организационе облике и на наставне (социолошке) облике васпитно-образовног рада.

¹¹ Обухвата: избор полазника, одређивање трајања образовног процеса, састав образовних група, избор организационих и наставних облика самосталног рада, али се тиме не исцрпљује.

Организациони облици наставног рада односно дефендолошке едукације могу се одредити као разноврсне дидактичко-методичке структуралне компоненте образовног процеса одређене специфичним решењима усклађивања заједничког деловања учесника, извођача и организатора едукацијског процеса.

Методика дефендолошке едукације, па и едукације полицијског кадра, ради изналажења најоптималнијих решења на плану остваривања циљева и задатака образовно-васпитног рада у функцији припремања полиције и других субјеката за остваривање поверених им задатака и послова, претпоставља примену одређених организационих облика оспособљавања, који се могу одредити као разноврсне андрагошке артикулационо-тематске целине, које су настале као резултат усклађивања конкретних задатака васпитања и образовања," у контексту заједничке активности организатора, извођача и учесника едукације.

Савремена андрагошка, дидактичка и методичка теорија и пракса познаје различите организационе облике наставног рада, а који ће у конкретној области образовно-васпитног рада бити примењени зависи од више чинилаца, а пре свега од: циља и задатака образовног рада, планова и програма образовања, положаја учесника образовања у конкретном образовном процесу, образовне технологије (примењене методе, наставни облици, објекти, средства и литература), оспособљености извођача оспособљавања, материјално-финансијских могућности организатора образовно-васпитног рада итд.

Будући да је дефендолошка едукација, како је већ напред показано, специфична област образовно-васпитног рада (како с обзиром на циљеве, задатке и садржаје, тако и с обзиром ба услове примене стечених знања, вештина, навика и способности), која је већим делом изван официјелног школског система, а коко су учесници оспособљавања лица која су у већини професионално ангажована на пословима ван одбране и безбедности, то је ово оспособљавање могуће спроводити не само у редовно радно (наставно) време већ и у ванрадно време и у нерадне дане (викенд), па и ноћу или привременим извлачењем појединих категорија ових лица (на краће или нешто дуже време) из њиховог редовног радног процеса. Стога је за ово оспособљавање најчешће на располагању објективно мало времена, па се нужно морају бирати такви организациони

облици који ће, рационално и економично дидактичко-методички конципирани, операционализовани и временски димензионирани, обезбедити оптималне образовно-васпитне исходе (у овом случају оспособљавају за превенцију и сузбијање криминалних појава у локалној средини)

Из напред наведених разлога, а сходно емпиријским сазнањима из праксе образовања, основна и доминантна временска јединаца организације образовно-васпитног рада у класичној настави и дидактичкој теорији – наставни час, (у трајању од 45 минута), нема у дефендолошкој едукацији па већим делом ни у едукацији полиције ту и такву функцију, већ је његова основна функција у домену смењивања рада и одмора. Наиме, основна андрагошко-логичка јединица образовно-васпитног рада у дефендолошкој едукацији је наставна тема, чија реализација може трајати један час, два или више часова у континуитету али се и тада "... не сме занемарити смењивање рада и одмора у настави независно од тешкоћа оформљивања наставних јединица по мери временског трајања наставних часова у настави која није заснована на предметно-часовном систему." (Колар, Војчић, Лазовић, стр. 111)

Стога се у дефендолошкој едукацији, поред наставног часа, наставних екскурзија и домаћег рада ученика, као типично школских, користе (односно могу да се користе) следећи организациони облици образовно-васпитног рада: предавања, курсеви, семинари, саветовања, инструктажи, тренажи, групна занимања, вежбе одбране и заштите, провере оспособљености и такмичења¹², за чије спровођење у образовном процесу треба да су оспособљени и потенцијални едукатори из састава полиције.

Израз (појам) **наставни (социолошки) облици** односи се на начине комуницирања и међусобне интеракције учесника и извођача дефендолошке едукације у образовно-васпитном процесу. Пошто субјекти образовно-васпитног рада у процесу едукације могу комуницирати директно и индиректно, то се и ови облици рада деле на директне и индиректне наставне облике.¹³

¹² Методика припреме и спровођења организационих облика дефендолошке едукације детаљније се разрађује у: Претновић, Р. (2001): Педагогија и методика наставе одбране и заштите....., стр. 157-198.

¹³ Видети у: Претновић, Р. (2001), стр. 198-202.

1) Директни образовно-васпитни рад је такав наставни рад у коме наставник (извођач оспособљавања), уз примену различитих наставних метода и средстава, преноси учесницима образовно-васпитног рада наставне садржаје, утврђује или проверава њихова знања, вештине и навике односно оспособљеност. Наставник, дакле, директно води учеснике у стицању знања, вештина и навика дидактички смишљеним путевима, уз могућност директног васпитног утицаја (ставом, примером, ауторитетом) извођача оспособљавања. Основна вредност овог облика рада је у његовој ефикасности и економичности, које се огледају посебно у могућности одабирања најуспешнијих и најкраћих путева у оспособљавању за одбрану и заштиту.

Директан васпитно-образовни рад претпоставља примену тзв. **фронталног или колективног облика рада**, који представља заједнички рад под непосредним руководством наставника који овај рад усмерава на цео разред односно васпитну групу и обједињава реаговања ученика.

Имајући у виду предности и недостатке фронталног облика рада у настави, како истиче Колар, неопходно је изналазити адекватне начине активирања ученика, тражењем "решења која могу бити различита (комбинација облика, упућивање питања, комуницирање помоћу наставних средстава и наставне технологије, уопште и др). Добро методичко постављење наставе може свести недостатке фронталне наставе на безначајну меру." (Колар, Војчић, Лазовић, стр. 108).

У том контексту, фронтални облик рада у настави има своју примену и у области дефендолошке едукације. Његова примена је целисходна увек када се излажу теоријски садржаји, врши демонстрирање, на етапама увођења у образовно-васпитни процес и анализе резултата оспособљавања. У оспособљавању за одбрану и заштиту фронтални рад се, у принципу, примењује у раду с основним наставним групама (30 до 35 учесника). У случају доброг озвучења и других услова (одговарајуће слушаонице, амфитеатри), при реализацији теоријске тематике, директан васпитно-образовни рад се може спроводити и у већим наставним групама (50-100 учесника).

2) Индиректни образовно-васпитни рад у настави, па и у области дефендолошке едукације је такав наставни рад у

коме наставник (извођач оспособљавања) не води непосредно цео ток наставе, већ учесници образовно-васпитног рада раде самостално, групно или у пару на стицању знања, вештина и навика, тј. на свом оспособљавању за одбрану, безбедност и заштиту.

Улога извођача оспособљавања у индиректној настави није сасвим редуцирана, већ се она испољава на сасвим другачији начин. Његова улога овде је више организаторска. Систем комуникације у овом облику образовног рада је далеко разгранатији и комплекснији него у директној настави што освежава процес оспособљавања, уноси у њега нове дидактичке импулсе, па је то и основна предност овог рада. Индиректни васпитно-образовни рад се спроводи кроз примену групног и индивидуалног облика рада.

Групни облик рада у настави представља такав васпитно-образовни рад који се темељи на подели основне васпитне (наставне) групе на више мањих група. Томе кореспондира и подела активности на функционалне целине које затим обављају чланови групе. Групни рад, притом, претпоставља "Не само поделу и координацију активности него и разне видове сарадње, као што су, на пример, размена информација, искустава, помагање или замењивање у извођењу појединих активности". (Педагошки лексикон, стр. 281). У групном раду у настави "непосредно руковођење наставника престаје после давања задатака и поново се јавља приликом контроле задатака, односно након обављеног посла". (Педагошки лексикон, стр. 281). Групне се формирају као сталне или као повремене, а у оквиру одељења раде на истим или различитим задацима.

Како истиче Самолчев, дидактичке карактеристике групног рада су:

- "комуникација са наставником је повремена, она је инструктивне и консултативне природе;
- учесници се диференцирају према природи задатака, њиховим склоностима или интересовању;
- контакт учесника и извора (медија) сазнавања је примарно директан, без наглашеније трансмисионе улоге наставника;
- активност групе је заснована на ангажовању сваког појединог члана, које је регулисано различитим обавезама и непрекидно подстицано механизмима групног рада, као што су: јединство циља и свести о неопходности

заједничких напора, другарство, солидарност и толеранција, динамичност и подстицајно руковођење; омогућује и подстиче иницијативност, самосталност и прегалаштво сваког члана групе". (Самоловчев, 1976, стр. 279-280)

Индивидуални облик рада у настави карактеришу таква васпитно-образовна активност у којој учесници раде самостално, сваки за себе на задацима који могу бити идентични или диференцирани односно индивидуализовани. Поред тога, по Самолчеву, овај облик рада у настави карактерише и индивидуални темпо рада, инструктивно-консултативна помоћ наставника и колективно вредновање резултата рада. Највише долази до изражаја при увежбавању, утврђивању и проверавању знања. У дефендолошкој едукацији може широко да дође до изражаја у савладавању војне технике (оруђа, оружја, инструмента), као и у решавању одређених тактичких задатака.

Успех индивидуалног рада у настави зависи од адекватног методичког ангажовања наставника, а што се огледа у следећем: "1) у научно-садржајном припремању индивидуалног рада, које увек има облик колективне наставе; 2) у изналажењу и истицању јасних и одмерених радних задатака; 3) у припремању прикладног упутства за рад; 4) у неприметној контроли рада, и 5) у ефикасној експлоатацији индивидуалних резултата за потребе читаве васпитно-образовне групе". (Самоловчев, стр. 280)

Из изложеног о индиректним облицима наставе очито је да је њихова примена неопходна у већини васпитно-образовних ситуација, а доминантна у већини организационих облика дефендолошке едукације у којима се планира вежбање и практичан рад и у условима провере индивидуалне и групне оспособљености за задатке и активности кадрова у безбедности. Стога потенцијални едукатори, па и они из полицијског састава треба да буду оспособљени за њихово (као и за облик директне наставе) спровођење у наставном процесу.

Поред напред назначених дидактичко-методичких поступака и организационо-технолошких решења односно средстава, потенцијални едукатори треба да, кроз образовни процес у вишим односно високим полицијским школама,

стекну знања и оспособљеност из домена: планирање и програмирање, припремања, извођења и вредновања процеса едукације, који чине дидактичко-методичку технолошку целину. Поред иницијалног оспособљавања у институцијама високошколског полицијског образовања кроз теоријску наставну и педагошку праксу даље педагошко-психолошко, андрагошко и дидактичко методичко оспособљавање може се остваривати путем перманентног стручног, педагошко-андрагошког и дидактичко-методичког усавршавања, кроз организоване форме колективне едукације, која се ослања на деловање образовних институција (организовање семинара, саветовања, консултативне и менторске наставе), као и на слободне и усмерене форме самообразовне делатности едукатора, без које се не може ни замислити успешно перманентно оспособљавање и усавршавање за едукаторске делатности.

У контексту реформе полицијског школства, а ради поспешивања и оптимализације едукацијске функције полиције у склопу превенције и сузбијања криминалитета, целисходно би било да се у наставне планове и програме школовања полицијског кадра инкорпорирају наставни предмети или подручја која третирају проблематику (теорију и праксу):

- психологије учења и наставе односно социјалне психологије;
- педагогије и андрагогије и
- дидактике и методике дефендолошке едукације.

С тим у вези, неопходно је да високошколске институције за образовање полицијског кадра постану стожери односно својеврсни центри за перманентно стручно, психолошко, педагошко-андрагошко и дидактичко-методичко усавршавање едукатора из полицијског састава, али и из редова наставника из основних, средњих, виших и високих школа из грађанства, који се, такође, могу ангажовати на појединим аспектима едукације за превенцију и сузбијање криминала у локалној средини.

3. НЕОПХОДНОСТ МОДЕРНИЗОВАЊА ЕДУКАЦИЈЕ КАДРОВА АНГАЖОВАНИХ У УСТАНОВАМА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА

Извршење кривичних санкција представља врло значајан сегмент сузбијања и превенцији (евентуалног) будућег криминалног понашања, будући да се са извршеном санкцијом (казном) завршава дати деликвентни циклус. Основна намена казне је рехабилитација деликвентата и враћање у његову животну и радну средину као пуновредног припадника и партиципијента. Ради се дакле, о врло деликтној и комплексној проблематици, а сама област извршења кривичних санкција је врло специфична и у свом персоналном саставу обједињује лица са већим бројем различитих занимања и профила стручности за поједине скоро идентичне или сродне послове и задатке, што се негативно одржава на саму праксу извршења кривичних санкција. Поред образовне разноликости и неуједначености, у овој области је, генерално посматрано, присутан и прилично низак образовни ниво запослених,¹⁴ што се негативно одржава на третман осуђених лица, стање безбедности и остваривање права лица лишених слободе у институцијама за њихову ресоцијализацију.

С горе наведених разлога и све сложенијих и деликатнијих потреба праксе извршавања кривичних санкција, безбедности, као и остваривања и заштите права лица лишених слободе, неопходно је редефинисати и коренито мењати укупну филозофију пенолошког деловања у овим значајним друштвеним институцијама при чему ће, осим тежишног ангажмана на заштити друштва од преступника (где казна представља меру којом се спречава поновно криминално понашање издржаваоца казне), на значају добити и друге две сврхе кажњавања: преваспитање преступника (уз примену адекватних средстава, метода и облика рада које ће обезбедити да се преступник одвикне од асоцијалног и антисоцијалног понашања и поново постане пуновредан члан своје друштвене заједнице и радне средине) и превентивно деловање на остале потенцијалне

¹⁴ Само део кадра за рад у области извршења кривичних санкција (Специјалне педагогије) школује Дефектолошки факултет Универзитета у Београду, што се у Министарству правде Републике Србије оцењује, "као недовољно, с обзиром на велики број различитих и специфичних послова у овој области које тренутно обавља недовољно квалификовано особље" (Материјал, бр. сл. од 07.05.2003. године).

деликвенте (где казна има аверзивно дејство, тј. делује као опомена и претња за потенцијалне извршиоце будућих кривичних дела). Да би се ово постигло неопходно је мењати укупну атмосферу у тзв. затворима, васпитно-поправним заводима и сл., што би требало да резултира успостављањем нових односа и стандарда који ће бити прожети климом педагошког оптимизма, вером у свестрану и потпуну рехабилитацију издржавалаца казни са њиховим реалним перспективама за успешно постпенално интегрисање у све друштвене процесе и односе и у све за њих битне друштвене групе (породица, радна средина, локална заједница и шира друштвена средина).

С друге стране, из генерално превентивних разлога неопходно је да се у установама за извршење кривичних санкција обезбеди таква друштвена и васпитна клима, односно такав педолошки миље, у коме ће бити искључене могућности да се ове институције извргну у нежељену супротност, тј. да слове као својеврсни "универзитети преступништва" тј. да поспешују криминални рецидивизам (повратништво) у далеко перфиднијем, масовнијем и друштвено опаснијем облику, што је данас, на жалост, случај у знатном броју затвора односно васпитно поправних завода. Стога је неопходно да лица запослена у установама за извршење кривичних санкција буду оспособљена, не само за обављање класичних пеналних послова и задатака, већ и за свестрани едукативни ангажман. За то су им потребна знатно већа знања не само из правних и наука безбедности, већ и из психологије (посебно из социјалне психологије), педагогије (посебно из педолошке педагогије, тј. тангентне научне дисциплине која се бави изучавањем преваспитавања), андрагогије, дидактике, методике наставе и васпитног рада и др. Да би се обезбедио овако комплексан односно интердисциплинарно фундиран профил стручности, неопходно је конституисати посебан високошколски образовни одсек (смер) при неком од факултета друштвених наука. Овај образовни смер би, осим додипломског школовања педолошких кадрова, имао кључну улогу и у њиховом даљем (последипломском) научном уздизању и перманентном стручном усавршавању, а представљао би главну кадровску базу научноистраживачке делатности у области извршења кривичних санкција.

И најуспешније деловање установа за извршење кривичних санкција неће бити делотворно и неће спречити рецидивизам уколико се едукацијом грађана и укупном друштвеном климом

не обезбеди примена друштвених стереотипа и укоренењених негативних ставова (неповерење, презир, омаловажавање, па и непријатељско понашање) грађана према лицима која се након издржавања кривичних санкција враћају у своје друштвене средине (породица, радна средина, локална заједница). С тим у вези неопходно је створити сасвим другачији друштвени амбијент, тј. амбијент који ће карактерисати однос прихватања и пуног поверења, тј. уобичајеног третирања сваког од ових лица као потенцијално пуновредних припадника друштвене заједнице. У том контексту, поред класичних васпитних фактора (породица, школа, друштвене односно невладине организације, удружења грађана и др.), од великог је значаја и одговарајући ангажман и високопрофесионални едукативни напор средстава јавног информисања, чије респектибилне могућности на овом плану нису у довољној мери дошле до изражаја.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Како из предње елаборације следи, за успешну превенцију криминалитета, а посебно организованог криминалитета, неопходна је темељита модернизација и актуелизација укупне едукације, а посебно школовања и перманентног усавршавања полицијског кадра, које (овакво какво је сада) не може обезбеђивати њихову оптималну оспособљеност и њено усклађивање са потребама и изазовима које намећу динамичне промене друштва као и промене у сфери испољавања организованог криминала на овим просторима. Нарочито је неопходно успоставити нови модел перманентног усавршавања свих субјеката ангажованих на превенцији и сузбијању криминала, и то такав модел који је заснован на модерној концепцији доживотног образовања, а који треба да представља непрекидну дисеминацију знања и искуства унутар сваког појединачног система (а пре свега полиције), јер традиционалне форме усавршавања попут курсева, семинара, саветовања и других стручних односно научних скупова, иако корисне, нису више довољне за квалитетну, масовну и модерну едукацију какву захтева савремени тренутак супротстављања организованом криминалу. То заправо значи да сваки високостручни кадар у борби против криминала треба да буде истовремено и едукатор. А да би то могао бити, мора бити адекватно стручно психолошки, педагошко-андрагошки и дидактичко-методички оспособљен.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Гаћеша, Д. (1998): Полиција: надлежност, организација, руковођење, "Глас српски", Бања Лука;
2. Драшковић, Д. (1989): Основи методологије истраживања безбедносних појава, "Виша школа унутрашњих послова, Београд;
3. Ђорђевић, Ј. (1981): Савремена настава, "Научна књига", Београд;
4. Ендое, С (1990): Полиција, војска и етницитет-темељи државне моћи, "Глобус", Загреб;
5. Звонаревић, М. (1978): Социјална психологија, II издање, "Школска књига", Загреб;
6. Милутиновић, М. (1984): Друштвена превенција криминалитета као посебна област криминалне политике, "Југословенска ревија за криминологију и кривично право" (јули-децембар 1984), Београд;
7. (1989) Педагошка енциклопедија (том I-II), "Завод за уџбенике и наставна средства", 1989, Београд;
8. Педагошки лексикон (1996): "Завод за уџбенике и наставна средства", Београд;
9. Прентовић, Р. (1990): Вежбе општенародне одбране у цивилним структурама друштва, "Графос". Београд
10. Прентовић, Р. (2001): Педагогија и методика наставе одбране и заштите, "Едит-принт", Београд.
11. Продановић, Т. и Ничковић, Р. (1974): Дидактика, "Завод за уџбенике и наставна средства", Београд;
12. Самоловчев, Б. (1976): Теоријске основе војног васпитања и образовања, "Војно-издавачки завод", Београд;
13. Симоновић, Б. (2001): Улога полиције у превенцији криминала на нивоу локалне заједнице, "Безбедност" (бр. 1/01), Београд.